

våra kyrkor. Men vore icke denna praxis förtjänt av att nu fastare infogas inom kyrkohandbokens ram? Detta är endast ett par exempel.

Men redan de torde visa vikten av att de kyrkomusikaliska synpunkterna vinna tillbörligt beaktande vid en förestående handboksrevision.

Gustaf Aulén.

Liturgisk-kyrkomusikaliska strävanden i nutidens västerländska kristenhet.¹

Den romersk-katolska kyrkan.

I.

(Föredrag vid K. S. V:s liturgisk-kyrkomusikaliska kurs i Linköping den 28—30 juli 1924).

De senaste årtiondenas strävanden i liturgiskt och kyrkomusikaliskt hänseende inom den romerska kyrkan skulle vara ämnet för mitt föredrag. Från början vill jag då framhålla, att ett så oerhört vidlyftigt ämne naturligtvis blott ytterst kortfattat kan vidröras inom den kort tillmätta tiden av en timma. Det är därför ingalunda min avsikt att ens tillnärmelsevis eftersträva något slags fullständighet i uppräknandet av de många skiftande, icke sällan varandra korsande strömningar som röra sig inom den romerska kyrkan i dessa hänseenden. Utan meningen är att vi i stället skulle koncentrera oss omkring de stora, bärande tankarna i nutidens liturgisk-musikaliska utveckling. Vi föras därigenom vida bättre in i den romerska liturgiens anda. Vi få se det yppersta, som den romerska kyrkan för närvarande har att bjuda, det fördömliga; det som vi själva framför allt ha att lära av.

Innan vi övergå till vårt egentliga ämne, vill jag blott erinra om att kulten inom den romerska kyrkan spelar en långt mera framskjuten roll än inom den evangeliska. Roms kyrka är en kult-kyrka. Roms fromhetstyp är kultfromhetens. Kulten i dess olika former spelar för den fromme genomsnittskatoliken en roll så stor att vi protestanter knappast kunna göra oss en föreställning därom. Utan förbindelse med sin kyrkas kult känner han sig som israeliterna i Babel, när de hängde sina harpor på pilträden och gräto. Kulten är, andligen talat, den fasta marken under hans fötter.

Under sådana förhållanden har man anledning antaga att inom denna kyrka kyrkligt uppsving och liturgisk livaktighet på det närmaste sammanhånga. Roms under det senaste halvsekleet oerhört stegrade självmedvetande bör därför kunna avläsas också på det liturgiska området.

¹ Det är meningen att senare artiklar av skilda författare skola behandla: Tysklands evangeliska kyrka, Englands kyrka, Nordens kyrkor.

Gudstjänstlivet har ock såsom en av de mäktigaste faktorerna i kyrkans liv av de maktägande i högsta grad omhuldats. Det är att beklaga att icke blott dess högsta yttningar utan ock många till den lägre religionens värld hörande företeelser gynnats av intresse från kyrkans spetsar.

Också musiken spelar en förnämligare roll inom den romerska kyrkan än inom någon annan. Den är en nödvändig beståndsdel i den katolska gudstjänsten. Detta är utan tvivel beroende på historiska grunder men ock ej minst på den omständigheten att den katolska gudstjänsten i så utomordentligt hög grad vädjar till de frommas känsloliv. Vi evangeliska kristna kunna mycket väl tänka oss en högtidlig gudstjänst utan att ett enda ord därvid sjunges. I den romerska kyrkan är förhållandet ett annat. Utan all annan konst kan kyrkan möjligen reda sig, men icke utan musiken. Man torde kunna tänka sig t. ex. en fältgudstjänst ute i det fria med blott ett litet portativt altare. Men de föreskrivna delarna av mässan måste dock utföras sjungande¹.

Liksom vi finna ett större intresse för det liturgiska inom Roms kyrka än inom den övriga västerländska kristenheten, så ha vi därför anledning att vänta ett större intresse också för kyrkomusiken.

Den romerska kyrkans kända uppsving under det senaste halvsekle, har, som redan blivit antytt, motsvarats av ett utomordentligt livaktigt arbete på de liturgiska och kyrkomusikaliska områdena. Detta är naturligtvis ingen enhetlig företeelse. Men vi kunna på vartdera området dock finna en sammanfattande bärande synpunkt från vil-

ken vi åtminstone kunna få något grepp om det väsentligaste i de strävanden som burit arbetet.

Vi skulle möjligen kunna i slagordets form återge de båda stora, här åsyftade tankarna sålunda: liturgien åt folket och: gregorianskt.

Vi vända oss först till det liturgiska området. Liturgien åt folket! Så enkelt detta än kan låta så är det dock faktiskt den bärande tanken i hela den katolska kyrkans liturgiska arbete. Jag är glad att i detta sammanhang kunna citera ett yttrande av en katolsk författare, jesuiten Kramp: De nuvarande liturgiska strävandenas mål är »att föra in till förståelse av liturgien och in i dess fromhetsideal»².

Till förklaring härav må erinras om att den romerska kyrkans strävanden på här ifrågavarande område måste te sig ganska olika de evangeliska kyrkornas. Detta faller lätt i ögonen om man betänker den faktiska utvecklingen inom de olika samfunden. Den romerska kyrkans liturgi är s. a. s. en fast storhet. Den kan reformeras såsom senast Pius X visat. Men reformerna röra alltid gärna jämförelsevis oväsentliga ting, åtminstone från evangelisk synpunkt sett. Det är icke fråga om att skapa nya uttryck för den gudstjänstliga gemenskapen mellan Gud och människor. Kyrkans av ålder nyttjade former äro så heliga att de äro så gott som oantastbara. Mässkanon t. ex. befinner sig snart sagt ord för ord i samma skick som för 1,000 år sedan. Härtill bidrager naturligen ock den omständigheten att kyrkans språk är ett utanför hennes murar dött språk. De av språkets utveckling betingade förändringarna äro därför för henne okända. Hen-

¹ Jfr. Wagner, Einführung in die katholische Kirchenmusik, s. 6.

² Cit. efter Jahrbuch für Liturgiewissenschaft I, s. 207.

nes reformer måste därför stanna vid små, för ett ovant öga ofta icke märkbara, detaljförbättringar.

Inom de evangeliska kyrkorna är förhållandet ett annat. De känna inga så sacrosanta former att inför dem all kritik och all förbättringslust tysta böja sig. Man må döma härom huru man vill. Saken går dock ej att förneka. Från vår egen kyrka kunna vi ju såsom exempel framhålla att icke ens nattvardens instiftelseord fått vara orörda. Det hör till sällsyntheterna att traditionen, såsom skett i den Nya kyrkobibeln med Fader vår, mot andra intressen fått bevara ett liturgiskt moment orört, eller att texten i ett liturgiskt moment av traditionen fått bevaras från att ändras till överensstämmelse med kyrkobibeln, såsom skett i Gloria. Och vår svenska kyrka är dock i detta hänseende en av de lyckligast lottade. Hos oss är det dock åtskilligt som lägger band på förbättringslusten. Ett verkligen beklämande intryck gör däremot den tyska evangeliska kristenhetens liturgiska arbete under dessa sista åren. Vördnaden för hävdvunna former är där stadd i upplösning. Snart sagt vem som helst menar sig vara kompetent att »aus der Tiefe des Bewusstseins» utan hänsyn till tradition skapa nya liturgiska former.

Härav blir följden att det evangeliska intresset till väsentlig del upptages av att skapa nya former eller på ett vida grundligare sätt än i romerska kyrkan förbättra och fördjupa de gamla. Hur det liturgiska arbetet kommer att verka i församlingen; hur liturgien överhuvud skall bli folkets egendom, bli ofta sekundära frågor, för vilka intresset blott alltför ofta icke räcker till.

Den romerska kyrkan däremot vet vad hon äger i sina fasta litur-

giska former. Hon känner sin rikedom. Och hennes arbete är, när det är som bäst, att göra dessa utomordentliga rikedomar fruktbärande i församllingslivet. Det är därför utan tvivel ett tecken på att livet för närvarande pulserar ovanligt kraftigt inom Roms kyrka att hon med en utomordentlig energi arbetar på att göra liturgien till folkets, särskilt de bildades, egendom och kraftkälla för det religiösa livet.

Så ock några ord till belysning av slagordet gregorianskt. Också här vill jag börja med att anföra en katolsk författares ord, nämligen C. Krieg, i »Kultur der Gegenwart»: »En livaktig rörelse arbetar sedan fyra årtionden (1909) på förbättrandet av den liturgiska sången. Man ville rena kyrkosången från tillsatser av världslig musik och tillförsäkra den gregorianska koralen dess gamla herravälde.» (Kult. d. Geg. I, IV, 2, s. 120).

Detta framhävande av det gregorianska är det ojämeförlligt intressantaste och betydelsefullaste inom den sista tidens katolska kyrkomusik.

Den romerska liturgien är tillbedjan och tillbedjans musikaliska form är framför allt den gregorianska koralen. Ingen annan musik kan därför i betydelse tävla med den. Ingenting är viktigare än att den återställs från de föroreningar som sedan länge vanprytt densamma och om vilka vi sedermera skola tala samt att den åter blir folkets egendom, sedan den under århundraden varit föraktad och oförstadd, varom ock mera framdeles.

Den gregorianska rörelsens betydelse för kyrkan kan knappast överskattas, allra helst som denna rörelse samtidigt arbetat också för all annan kyrkomusiks höjande.

Försöka vi att analysera de drivande krafterna vid denna liturgi-

ska och musikaliska renässansrörelse finna vi genast det icke sällsynta förhållandet att vetenskapen verkat befruktande på det praktiska arbetet. Ett utomordentligt vetenskapligt, historiskt intresse har varit tillfinnandes, som åstadkommit storverk och varit en faktor av utomordentlig betydelse. Utan det senaste halvseklets intensiva vetenskapliga arbete på det liturgiska och musikaliska området hade de yppersta resultaten av förnyelsearbetet varit omöjliga.

Hand i hand med detta intresse har gått det rent estetiska. Med den växande historiska förståelsen för kyrkans säregna skatter, har ock förståelsen för dessas utomordentliga och i sitt slag enastående, ja, oupphinneliga skönhet vaknat¹.

Det torde vidare ej vara oriktigt att bakom de åsyftade rörelserna söka kyrkopolitiska faktorer. Med hänsyn till den förut antydda stora roll, som kulten spelar inom den romerska kyrkan, få vi icke förundra oss över om de maktägande förstått och sökt utnyttja de krafter som gudstjänstlivets förnyelse måste tillföra kyrkan.

Till sist må vi, såsom den betydelsefullaste faktorn, den utan vilken rörelsen aldrig blivit vad den blivit, nämna det religiösa inslaget. Utan att detta hade varit det djupast bärande, hade rörelsen på sin

höjd blivit en drivhusplanta, som med konstlade medel visserligen kunnat drivas till en viss utveckling men som saknat den friska växtkraften. Den djupa religiositeten bakom det hela är omisskännelig. Betecknande är vad som av ett ögonvittne berättas om en av den musikaliska rörelsens förelöpare (Proske), att han stundom knäböjande kopierade de gamla handskrifterna².

Naturligtvis få icke dessa olika faktorer tänkas isolerade. Tvärtom. De ha i verkligheten sammangjutits inom de drivande personligheterna. Dessa hava varit religiösa personligheter, som på en gång varit vetenskapsmän, musiker av facket, estetikere och män med praktisk blick för kyrkans behov.

Bärarna av denna rörelse äro givetvis att finna inom vitt skilda läger. Skall en hedersplats likväl lämnas åt någon grupp så är det åt benediktinermunkarna såväl i Tyskland som framför allt i Frankrike. Det är nog icke någon överdrift att säga att själen i den liturgisk-musikaliska restaurationsrörelsen varit benediktinerna. Deras allt sedan medeltiden kända intresse för gudstjänstliv och kyrkomusik har återhaft en av sina stora tider. Som så många gånger förr under sin nära femtonhundraåriga historia ha de åter gjort kyrkan en oskattbar tjänst. (Forts. i nästa nummer.)

Knut Peters.

¹ Ett ex.: Under Urban VIII (1623—1644) undergingo Breviariets hymner en ganska genomgripande revision. Det »barbariska» medeltidslatinet skulle förvandlas till »klassiskt». Hur man nu bedömer denna »förbättring» framgår av följande citat: »Man ist längst übereingekommen, dass jene prosodischen »Verbesserungen» keine sind, dass ein Vers von Ambrosius oder dem grossen Gregor mit beliebig vielen prosodischen Verstössen unvergleichlich wertvoller ist als der glättteste Dimeter eines römischen Hofhumanisten aus dem 16. oder 17. Jahrhundert». (H. Rosenberg, Die Hymnen des Breviers, s. 199).

² Kienle, Mass und Milde in kirchenmusikalischen Dingen, s. 3.